

Grundleggjandi broyting í bygnaðinum neyðug

Tað er ógvuliga týðningarmikið, at vit taka stöðu til spurningin um framtíðarbygnaðin. Tvs. at vit skulu taka stöðu til um vit eru nóg vaksin til at taka stig til at klárleggja okkara kompetancu, og síðani sjálvi taka ábyrgd av tí gongd í samfelagnum, sum galdandi skipan loyvir skrivar Guðrun Rógvadóttir stdu. scient. pol. í tí næsta innleggnum vit prenta frá einum tjakfundi í Árhús herfyri.

Í hesi greinarøðini frá lesandi í Árhús, vil mitt ískoyti til tjakkið vera við bakgrund í mínum lesnaði innan politiska frøði. Meðan Ólavur Gregersen í tí fyrstu greinini legði dent á tókilig uppskot, sum kundu betra um landsbúskapin, fari eg harafturfrímið at seta spurnin um t.d. tær broytingar, Ólavur tosar um, forsvarliga kunnu byggjast á ein bygnað, sum hevur loyvt okkara samfelag út í eina so álvarsliga búskaparliga stöðu áðrenn stöðan bleiv mett nóg álvarsilig til at viðganga stöðuna.

Mín viðgerð av evninum verður tí grundað á spurningin um broyting í tí grundleggjandi bygnaðinum. Her verður hugt nærri at verandi stýrisskipan – kann tað hugsast at sjálvur bygnaðurin hevur verið við til at loyvt tí skeivu gongdini, og um so er – kann tað hugsast, at broytingar á økinum kundu ført til at líkandi trupulleikar í framtíðini verða viðgjörðir fyrr í processini, soleiðis at potentiellir kreppur kunnu avmarkast ella í besta føri sleppast undan.

Avmarkað evnið

Spurningurin um grundleggjandi bygnað er í veruleikanum ógvuliga umfatandi, og tí havi eg valt av markað meg til at leggja dent á tveir spurningar, sum eg haldi vera serliga týðningarmiklir í sambandi við stöðuna í dag, nevniliga spurningin um ábyrgd og spurningin um áhugamál. Eisini loyvi eg mær at seta spurnartekin við verandi kontrollinstansir.

Ábyrgd

– Spurningurin um formella ábyrgd mótvægis veruligum valdi.

Við spurninginum um ábyrgd hugsi eg fyrst og fremst um forholdið millum formella ábyrgd og veruligt vald. Í hesum sambandi er mín tes, at um tað var lættari at platera sína politisku ábyrgd av konkretum avgerðum, vildi viðkomandi verið varligari við at tikið populerar avgerðir, sum móguliga ikki eru til landsins besta, av tí at ein visti at ein hefti fyri avgerðini bæði persónliga og politiskt.

Her vil eg slá fast, at endamálið ikki er at fólkið á henda hátt skal fáa at vita, um tað nú í veruleikanum var Per ella Pól, ein burdi bannað yvir – og heldur ikki at viðkomandi á sama hátt sum tann peruianski terroristleðarin Guzman skal

vísast nakin í sjónvarpinum. Harafturfrímið verður spurningurin settur fyri at fáa greiði á um ein útgrein av landsstýrismálum ikki kundi gjørt tað meira yvirkomiligt hjá tí einstaka landsstýrismanninum at sett seg inn í síni serumráði.

Ein móguligt loysn –

1) Individuel ábyrgdar-skipan

Ein móguleiki í hesum sambandi kundi verið at broytt verandi kollektivu ábyrgdar-skipan hjá landsstýrismálum til eina individuella ábyrgdar-skipan hjá landsstýrismálum til eina individuella ábyrgdar-skipan, sum t.d. er galdandi í Danmark. Henda broyting kundi eisini blivið supplerað við einum meira uppdeildum embættisvaldi, soleiðis at verandi ladsnsskrivstova bleiv deild upp í nakrar minni eindir, sum so hvør í sær kundu rátt yvir eini støri vitan á hvør sínum øki. Henda skipan er t.d. galdandi í Grønlandi, har eg havi latið mær fortalt, at embættisvald er rættuliga kompetent.

Longu nú hevur spurningurin um placering av politiskari ábyrgd ført við sær, at ein lóg er komin í gildi um landsstýrismannaábyrgd. Lógin er tó so nøggy, at enn er ómóguligt at siga, um hon kemur at virka sum ætlað.

Trupulleikar

1) Organisationskultur Hví í verini skuldi hon ikki tað, kundi ein spurt. Men tíverri má ein viðganga, at politiska verin ikki er so svart og hvít, at ein lógar-broyting – t.v.s. ein broyting í tí formella bygnaðinum – kann broyta vanligu gerandisgongdina á politiskum stovnum.

Ófta visir tað seg nevniliga, at tann vanliga gongdin á einum arbeiðsplássi er so fástjórgvin, at ein formel broyting í sjálvum sær ikki merir, at fólk knappiga byrja at hugsa óðrvisi. Hetta er ein spurningur um organisationskultur. Ein annar trupul spurningur innan tann ikki svarhvíta politiska heiminn er, at tað afturat konsekvnt lógligum og ólógligum avgerðum eisini finst ein sokallað gró zona, har spurningurin um avgerðin er lóglig ella ei er ein tulkingspurningur.

2) Manglandi javnvág millum lógtog og landsstýri

Ein annar størur trupulleiki,

sum er grundaður á óformellan bygnað og sum beinleiðis setir spurningin um formella ábyrgd mótvægis veruligum valdi – sæst í spurninginum um hvør ið veruliga tekur tær avgerðir, sum landsstýrið í seinasta umfari hevur ábyrgdina av. Tá ein hugsar um mong »veik« landsstýri við lutfalsliga óroyndum politiskarum mótvægis einum lógtogi við nógvum gomlum rottum í politikki – kundi tað so ikki hugsast, at landsstýrið ofta bara virkaði sum eitt gummistempel fyri avgerðir, sum í veruleikanum longu vóru tiknar í lógtoginum. Her verður fyrst og fremst hugsað um figgjarnevndina og fiskivinnunevndina har ávisir politikarar eisini hava havt persónlig vinnulig áhugamál og hvar stór vitan um evnið er savnað.

Formel broyting fyrsta stig

Hvussu kann henda javnvág so uppneast? Eftir mínum tykki kundi eitt stig verið at latið landsstýrismenn hvør í sær staðið til svars fyri hvør sínum umráði, soleiðis at eitt móguligt trýst frá lógtoginum um bleiv meira sjónligt og soleiðis syrgdi fyri at landsstýrið ikki tordi at geva eftir fyri trýsni úr lógtoginum.

Samantikið er at siga, at hóast formellar avgerðir ikki altíð fóra reallir broytingar við sær og hóast avgerðir eisini verða tiknar sum politiskur rossahandil – so eru hesar broytingar alíka vel einasta gongda leið til veruligir broytingar, og um tað samstundis verður hugsað um hvussu óformellar avgerðir verða tiknar, so kann henda bevisheit vera avmarkandi í sjálvum sær.

Áhugamál

Valdmisspurningurin í spurninginum um áhugamál verður hugsað um tann klassiska føroyska trupulleikan við landspolitikarum, sum hugsa lokalpolitiskt.

Eftir mínum tykki er valdmisspurningurin her tann mest átrókandi. Spurningurin er – kundu lokaláhugamál – t.v.s. tú ein tunnil og eina havn-pol. hugsast at avmarkast við at alt landið bleiv eitt valdomi.

Ja – er mitt boð, hóast eg eri samd í at ein slík skipan heldur ikki er uttan trupulleikar.

Tey, ið ikki meta eina slíka broyting føra við sær eina avmarking av lokalpolitikki á landsplani, halda, at

vit soleiðis nærka okkum ov nógvt tí amerikansku stöðuni, har politisku flokkarnir spæla ein ógvuliga avmarkaðan leiklut, meðan dentur fyrst og fremst verður lagdur á at velja ein frá sínum geografiska umráði við tí náttúrliga baktanka, at viðkomandi fer at røkja tíni áhugamál.

Í føroyskum samanhangi vildi hetta merkt, at um Føroyar vóru eitt valdomi, vildu t.d. klaksvíkingar valt ein klaksvíking, líkamikið um viðkomandi var sambands- ella tjóðveldismaður, og harvið á sama hátt sum áður fekk uppfyllt lokalpolitisk áhugamál landspolitiskt.

MEN – hóast eg saktans siggi henda trupulleika haldi eg tó ikki at hetta skal merkja, at vit líka so væl kunnu varðveita galdandi skipan.

Fyrilmunurin við einum samlaðum valdomi

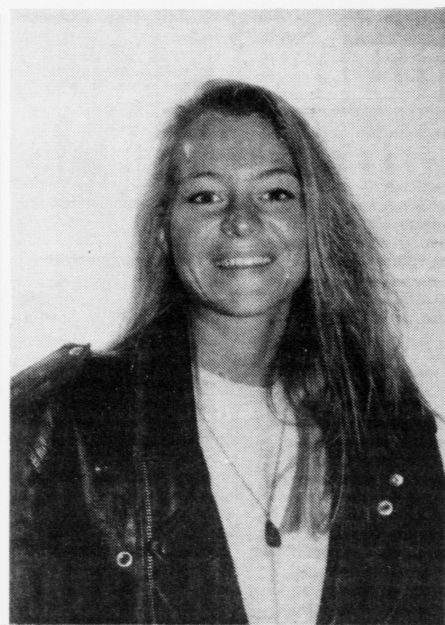
Har er eftir mínum tykki ein avgerandi munur, nevniliga at meðan lokaláhugamál í verandi skipan longu verða formulerað í floksfeløgnum úti um landið, koma valdu politikarar nú nærmast við einum mandati frá sínum valdomi, og hetta ber við sær, at fylgjandi samráðingar í lógtoginum orsakað av hesum vera ógvuliga óliðlugar.

Um talan var um eitt valdomi, vildu hesi somu lokalkrav ikki blivin sett fyrr enn í lógtoginum – og tá er viðkomandi jú valdur inn og er tí ikki so sárur og kann hervið lættari vera við til at samráðast og taka avgerðir grundað á kompromis.

Samstundis verða landspolitikarar ikki so bundnir av at uppfylla krøvini hjá einum ávisum umráði. T.d. kundi ein vágatungmaður undir eina slíkari skipan loyvt sær at argumenterað ímóti undirskjótunninum av tí at hann á henda hátt kundi fingið undirtøku aðrastaðni í landinum fyri hesi hugsan. Vit eru nokk samd um hvat til fyrri stuttum hevði hent við einum vágapolitikara, sum undir verandi skipan vágabí sær at tosa ímóti tunnlín-

Kontrollinstansir

Í spurninginum um bygna kann ein eisini velja at fara enn djúpri. Hvør hevur í allarseinasta enda ábyrgdina, sum samfelagið er á trommini til at bróta saman? Svárið avhonger her av, um vit velja at hyggja at tí juridisku síðuni ella tí fólkarættisligu.

Sjónarmið

Of nú eru vit nádd ógvuliga djúpt, tí hesin spurningurin er í veruleikanum tan sami, sum kom fram í sambandi við tulkningina av fólkaatkvøðuni á sinni. Tann óklárheit, sum merkti tulkningina tá, sæst nú í heima-stýrisslógini, sum er ógvuliga opin fyri tulkning. Hvør hevur so skyldina av hesi óklárheit.

Lættast vildi nokk verið at sagt, at tað nokk einaferð enn hava verið danir, ið til egnar fyrirum hava lokkað føroyingar til eina heimastýrisslóg, ið var so opin formulerað, at teir til eina og hvørja tíð kundu tulka lógina til egnar fyrirum. Men – spurningurin er, um ein ikki líka so væl, og nokk meira rættvist, kundi vent spurninginum og spurt, um tað ikki móguliga vóru føroyingar sjálvir, sum vóru áhugaðir í eini lóg, sum var opin fyri tulkning. Soleiðis kundi vit jú, tá ið við stóð til, hildið fast í, at suvereniteturin nærmast var óavmarkaður, men so skjótt vit fingu trupulleikar gjørt vart við, at danir høvdu ábyrgdina av okkum, og tí sjálvandi uttan at seta spurnartekin skuldu bjarga okkum í krepputíðum.

Ein kemur knappiga í tankar um henda sama serføroyska góða dupultmoralin á einum lægri stóði í sambandi við tað eyðkendur privatkommunisminna í Føroyum. Tú veist – tá alt gongur strálendi og skipini tjena rúkanði, ja, tá eru vit kapitalistisk, so tað rungar eftir í og sjálvandi skal kapitalisturin hava vinning, og samfelagið sum soleiðis skal í hvussu so er ikki blanda seg. Men hvat var tað so, sum plagdi at henda, tá vinningurin knappiga bleiv vendur til undirskot? Tá kundi tað sjálvandi ikki loysa seg at halda fast í kapitalistisku normnum, tí tá merkir eitt slít undirskot

privat tap sum eina sjálvfylgiu. Tí valdi ein at boyggja og vírggja lóginar frá kapitalismu yvir í nakað kommunistiskt, har landið sjálvandi hefti fyri undirskotinum – og tað var jú eisini landið, sum hevði garantarað fyri lánunum.

Nú kann ein so seta spurningin »where's the beef?« Hvat kann henda langa søgan nýtast til í sambandi við kontrollinstansir. Jú, mest av øllum til at siga, at vit mugu gera okkum greitt, um vit vilja hava greiðar reglur á økinum ella ei. Eg meini als ikki at danir vildu sett seg upp ímóti hesum á nakra hátt, tí tað kann einans vera ein fyrirumur fyri teir, at vita hvar teir hava okkum.

Men áðrenn vit taka stöðu til hetta, mugu vit hugsa um, at klárari reglur samstundis merkja størri ábyrgd. Sjálf meini eg, at tað er djúpt ómoraliskt at lata vera, og undir øllum umstøðum haldi eg at ein og hvør skal vera klárur yvir, at óklárheitin á økinum øll árin hevur virkað sum eitt bjargingarnet fyri Føroyar og ikki sum okkum so væl dámar at framleggja tað – eitt úrslit av manipulation frá einari danskarri ekspertisu, sum royndi at halda føroyingum nírði við at gera eina heimastýrisslóg, sum kundi tulkað til egnar fyrirum.

Um vit so velja klárari lógin og harvið størri ábyrgd, hvussu kann henda so fæst út í lívið? Vit kunnu avgera at upprætta nakrar føroyskar kontrollinstansir, sum vit so eisini skulu geva veruligt vald. Áðrenn eg sigi nakað um hesar, fari eg stutt at hyggja at stöðuni á økinum nú.